

Etnograf

263202

Inna nazwa zawodu: nie występują

Zadania i czynności

Zadaniem etnografa/etnologa jest działalność badawcza polegająca na opisie, analizie i interpretacji działalności kulturowej człowieka w jej społecznych, etnicznych i historycznych uwarunkowaniach oraz sprawowanie opieki nad zachowaniem i kultywowaniem tradycji kultury ludowej. Etnograf bada elementy składające się na przeszłość i teraźniejszość określonej formacji kulturowej, poszczególne dziedziny życia (zainteresowania, uzdolnienia, wierzenia, obyczaje i obrzędy) oraz wytworzone przez nią przedmioty codziennego użytku i obiekty nieprofesjonalnej twórczości artystycznej.

W praktyce etnograf zbierający materiały terenowe w ramach swojej specjalizacji, wizytuje grupę ludności reprezentatywnej dla danej społeczności lub przebywa wśród niej przez dłuższy czas i stosując formy badawcze w postaci obserwacji i wywiadów określa kontury obrazu jej teraźniejszego życia. Materiały terenowe to także dokumentacja opisowa i fotograficzna dotycząca stałych i ruchomych zabytków przeszłości, bądź przedmiotów i idei uchwyconych w momencie ich przemijania.

Etnograf - pracownik naukowo-badawczy zbiera materiały terenowe, prowadzi ich ewidencję i dokumentację, analizuje problem, dokonuje interpretacji. Opracowany materiał przekazuje w formie komunikatów badawczych bądź referatów wygłaszanych na konferencjach naukowych, publikuje w czasopiśmie fachowych lub wydaje w postaci książkowej: specjalistycznej bądź popularnonaukowej. Za przekazanie, w formie publikacji w wydawnictwach branżowych osiągnięć naukowych badaczy różnych specjalności odpowiedzialny jest pracownik naukowy pełniący w danej placówce funkcję redaktora, prowadzący równolegle swoje własne badania.

Natomiast przekazanie wiedzy dotyczącej danej dziedziny życia, badanych struktur społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem procesu jej powstawania to zadanie dla pracownika naukowo-dydaktycznego realizującego w ramach uczelni także terenowe prace badawcze.

Stanowiska pracy dla pracowników naukowych znajdują się w kilku instytutach mieszczących się w stolicy oraz na kilku wydziałach uniwersyteckich w dużych miastach, natomiast na terenie całego kraju funkcjonują placówki muzealne oferujące pracę etnografom pragnącym prowadzić prace badawcze i jednocześnie mieć do czynienia na co dzień z wytworami różnorodnych cywilizacji. Ekspozycje muzealne powstałe w wyniku gromadzenia materialnych relikwów dawnych kultur oraz współczesnych, unikatowych ich wytworów pozostają pod opieką wykwalifikowanych pracowników muzealnych. Etnograf sprawujący muzealny nadzór merytoryczny jest odpowiedzialny za dokumentację, opracowanie naukowe i taki sposób wystawienia podległych mu obiektów, aby czytelnie i ciekawie pod względem wizualnym przybliżyć zwiedzającym osiągnięcia rękodzielnictwa ludowego różnych okresów historycznych i różnego zasięgu terytorialnego.

Etnograf - pracownik muzeum, w zależności od specyfiki zbiorów, ich wielkości i różnorodności, może sprawować funkcję opiekuna określonej grupy obiektów, np.

tkanin polskich czy rzeźby afrykańskiej, może być pracownikiem działu oświatowego odpowiedzialnym za oprowadzanie grup, prelekcje muzealne dla młodzieży szkolnej, a może być także opiekunem charakterystycznej dla etnografii formy wystawienniczej, jaką są skanseny ? muzea budownictwa ludowego na otwartej przestrzeni, włączone w krajobraz. Zadaniem etnografamuzealnika jest nie tylko opracowywanie, opiekowanie się i eksponowanie zabytków, ale także ich wyszukiwanie i pozyskiwanie dla celów muzealnych drogą kupna lub darowizny, aby zachować dla potomnych wszelkie ślady ludzkiej inwencji. Podobnie jak pracownik naukowy zatrudniony w instytucie lub na uczelni, etnograf pracujący na stanowisku muzealnym może także równolegle prowadzić badania terenowe, zależnie od możliwości dysponowania własnym czasem.

Celem pracy etnografa instruktora jest przekazanie społeczeństwu dawnych i obecnych osiągnięć z dziedziny kultury i sztuki wypracowanych przez określoną grupę etniczną, a jego zadaniem wypracowanie metod i organizowanie środków tego przekazu. Instruktor pracuje z zespołem osób nieprofesjonalnie zainteresowanych tradycjami swojego regionu, a wspólne osiągnięcia w atrakcyjnej formie przekazu adresuje do otaczającego go środowiska. Podstawową czynnością etnografainstruktora jest skupienie, a następnie fachowe poprowadzenie kółek zainteresowań dla wszystkich grup wiekowych w postaci zespołów pieśni ludowych, kapel muzycznych, zespołów tanecznych i obrzędowych, grup teatralnych. Na tej bazie możliwa jest realizacja widowisk, pokazów, występów, przedstawień parateatralnych ukazujących dawne zwyczaje i obrzędy charakterystyczne dla danego regionu, np. jasełka, topienie marzanny, puszczanie wianków w noc świętojańską, kolędowanie, śmigus-dyngus czy ceremonie wiejskiego wesela. W zakres obowiązków instruktora wchodzi również wyszukiwanie w swoim regionie amatorskich twórców ludowych i pobudzanie ich do dalszej twórczości artystycznej. W tym celu instruktor organizuje konkursy, wystawy prac, kiermasze oraz zaprasza twórców na regionalne imprezy artystyczne.

Ciekawą formę współpracy oferuje etnografowi Fundacja Cepelia w podległych sobie kilkudziesięciu spółdzielniach skupujących i produkujących wyroby rękodzielnicze oraz w Krajowych Komisjach Artystycznych i Etnograficznych. Proponowane stanowisko nosi nazwę nadzór etnograficzny. Zadaniem osoby na tym stanowisku jest fachowe zakwalifikowanie do obrotu handlowego wytworów rękodziela artystycznego i sztuki ludowej. Podstawową czynnością jest nadzorowanie przebiegu procesu powstawania przedmiotu, aby, w przypadku rękodziela artystycznego (garncarstwo, kowalstwo, tkaniny, wyroby koronkarskie), odtwarzany kształt i powtarzany wzór mieścił się w określonej konwencji artystycznej charakterystycznej dla danego regionu, a w przypadku wytworów sztuki (rzeźba, malarstwo, plastyka obrzędowa) widoczne były wyobrażenia, talent i pomysłowość indywidualnego twórcy amatora.

W praktyce etnograf może działać na trzech podstawowych płaszczyznach:

- w spółdzielniach skupujących - wyszukuje twórcę, nawiązuje z nim kontakt, ocenia wartość artystyczną dzieła, dokonuje wyboru obiektów;

- w spółdzielniach produkcyjnych - odpowiada za jakość artystyczną i zgodność z tradycją przedmiotów wykonywanych na zamówienie. W przypadku pracy nakładczej kwalifikuje gotowe dzieło do odbioru, w przypadku warsztatów na miejscu czuwa nad procesem powstawania obiektu;

- w Krajowych Komisjach Artystycznych i Etnograficznych - jako rzeczoznawca dokonuje przeglądu i oceny wyrobów przedstawianych przez twórcę i decyduje, czy wyroby te

można uznać za rękodzieło chronione. Konsekwencją oceny pozytywnej jest otrzymanie przez twórcę atestu i zwolnienie z podatku VAT. Funkcja etnografa pełniona w takich komisjach wymaga dużego doświadczenia, umiejętności podejmowania decyzji i ponoszenia odpowiedzialności zawodowej.

Środowisko pracy

materialne środowisko pracy

Typowego miejsca pracy dla zawodu etnografa nie można jednoznacznie określić, gdyż praca ta dla większości osób wiąże się z dwoma rodzajami czynności: z pracą w terenie, konieczną do zdobycia nowego materiału badawczego, oraz z pracą w pomieszczeniach zamkniętych, posiadających dogodne warunki do wykonywania teoretycznych czynności naukowych. Większą część swego czasu pracy etnograf spędza w gabinecie instytutu naukowego, uczelni, placówki muzealnej, w pomieszczeniach ośrodka kultury, w salach wykładowych, bibliotekach czy magazynach.

Nie występują tam zagrożenia dla zdrowia i życia pracownika, możliwość wypadku jest minimalna, a jedynymi dolegliwościami, jakie mogą spotkać naukowców, oczywiście w zależności od indywidualnej kondycji zdrowotnej, są niekiedy alergie górnych dróg oddechowych, występujące jako reakcja organizmu na kurz, a w przypadku wykładowców - dolegliwości gardła i krtani.

Z upływem lat mogą ujawnić się kłopoty z narządem wzroku, spowodowane zbyt długotrwałą pracą z komputerem. Nie można także jednoznacznie określić, czy praca w terenie niesie ze sobą niebezpieczeństwa dla życia, ponieważ, jeśli będą to ściśle zaplanowane, uwzględniające pogodę, działania na świeżym powietrzu na terenie kraju, ryzyko jest znikome.

W przypadku jednak badań terenowych prowadzonych w krajach tropikalnych czy innych o klimacie znacznie odbiegających od norm krajowych, wzrasta ryzyko chorób zakaźnych, infekcji, zaburzeń jelitowych, mogą też uaktywnić się niedomogi układu krążenia.

warunki społeczne

Praca etnografa ma charakter indywidualny na poszczególnych etapach, a w swym końcowym efekcie zostaje włączona w całość poczynąń zespołu badawczego czy instytucji, którą reprezentuje.

Każda cząstkowa analiza i interpretacja problemu składa się na finalne opracowanie zagadnienia przynależnego zespołowi badawczemu o danej specjalizacji. Rozpatrując więc pracę etnografa w kontekście pracy naukowo-badawczej, możemy mówić o jej charakterze zespołowym, choć dominująca jest jednak indywidualna forma pracy, w której kontakty z ludźmi są bardzo intensywne i niezbędne.

Efekt badawczych prac terenowych jest ściśle uzależniony od operatywności i dużej samodzielności badacza, ale przede wszystkim od umiejętności nawiązywania kontaktów z ludźmi i prowadzenia z nimi rozmowy celem uzyskania wiadomości interesujących etnografa. Kiedy osoba sprawująca nadzór etnograficzny skontaktuje się ze współczesnym twórcą ludowym, a efektem będzie nawiązanie z nim współpracy,

w dalszych swych poczynaniach zobowiązana jest ona do stałej opieki nad twórcą, konsultowania jego poczynañ i pobudzania do zaangażowania twórczego. Etnografinstruktor współpracuje z gronem ludzi zainteresowanych daną dziedziną sztuki, organizuje formy przekazu i dąży do nawiązania kontaktu emocjonalnego z odbiorcą. Stały i nieodzowny kontakt z ludźmi ma etnografwykładowca uniwersytecki, który nie tylko uczy wygłaszając wykład, ale musi też być przygotowany na odpowiadanie na pytania, udzielanie rad co do dalszej specjalizacji czy konsultowanie wszelkich poczynañ naukowych w podległym mu zespole. Mówiąc ogólnie, etnograf wykładowca winien roztaczać opiekę naukową.

Każda praca oparta na kontaktach z ludźmi niesie ryzyko konfliktów, zdrażeń, drobnych sporów czy pretensji, jednak w tym przypadku generalnie nie występują konflikty na skalę zagrażającą zdrowiu lub życiu.

warunki organizacyjne

W zasadzie praca etnografa określona jest stałymi godzinami pracy, w przedziale 6 - 9 godzin dziennie, bez obowiązku pracy w dni ustawowo wolne i przebiega tylko w dzień. Nie ma szczególnych wymogów odnośnie do ubrania. Powyższe warunki dotyczą jednak tylko prac naukowych, muzealnych i dokumentacyjnych wykonywanych w stałych pomieszczeniach zamkniętych. W przypadku badań terenowych, warunki pracy badacza są uzależnione od specyfiki wykonywanych zadań, np.: obserwacja zwyczaju puszczania wianków na wodę w noc świętojańską wymaga pracy w nocy, a wywiady terenowe trwają tak długo, jak rozmówca ma ochotę odpowiadać. Pracownicy oświatowi muzeów i opiekunowie skansenów mają obowiązek pracy w niedziele i święta, instruktorzy w domach kultury organizują imprezy i wystawy w dni świąteczne, dbając w ten sposób o dobrą frekwencję. Z badaniami terenowymi łączą się wyjazdy krajowe o różnym czasie trwania i częstotliwości oraz niekiedy wielomiesięczne ekspedycje zagraniczne.

W zawodzie etnografa można być i podwładnym i kierownikiem, w zależności od ambicji, wyników badawczych i stażu pracy. Nadzór dotyczy jedynie określenia głównych celów i zadań, pozostaje więc duża swoboda w doborze metod i sposobów działania.

Wymagania psychologiczne

Główną czynnością wykonywaną w zawodzie etnografa są badania terenowe oparte na własnych obserwacjach i wiadomościach uzyskanych w wywiadach z osobami reprezentatywnymi dla danego środowiska. Do rejestracji faktów kulturowych w postaci materialnych wytworów sztuki czy rękodzieła potrzebna jest, jak zawsze w przypadku badacza, pasja poznawcza, ciekawość, a przede wszystkim spostrzegawczość.

Na podstawie zdobytych wiadomości teoretycznych, konieczna jest w praktyce zdolność postrzegania detali danego wyrobu i wyodrębniania drobnych różnic stylistycznych w kształtach i dekoracji. Etnograf winien bezbłędnie rozróżniać barwy i dotykowo określać fakturę i rodzaj tworzywa, do czego przydatne jest widzenie plastyczne oraz wyobrażenia pozwalająca umieścić dany przedmiot w kontekście innych rzeczy i ludzi. Obserwacje tego typu wymagają udokumentowania w postaci opisu, rysunku, fotografii, dobrze jest więc mieć takie uzdolnienia, jak łatwość i dokładność w doborze określeń, również umiejętność wykonywania rysunków, rozrysów czy fotografii.

Najważniejszym elementem badań terenowych są wywiady środowiskowe. Chcąc je uzyskać trzeba wykazać się dużą samodzielnością i operatywnością w odnajdywaniu i nakłanianiu do rozmów osób, które nie tylko mogą opowiedzieć o ciekawych tradycjach swego regionu, ale także mogą być właścicielami cennych muzealnie przedmiotów. Niezbędna jest więc umiejętność nawiązywania kontaktów z ludźmi, wzbudzania w nich zaufania i zdolność interesującego poprowadzenia rozmowy, a często także negocjowania w celu pozyskania obiektu na drodze kupna, darowizny lub wypożyczenia. Do dokonania interpretacji swych badań konieczna jest umiejętność poprawnego wnioskowania opartego na zarejestrowanych faktach oraz dobra pamięć potrzebna do zestawień porównawczych analogicznych form zachowań bądź struktur materialnych.

Dużą umiejętność w postępowaniu z ludźmi musi posiadać osoba sprawująca nadzór etnograficzny, gdyż jej zadaniem jest nie tylko wyszukanie regionalnego twórcy amatora, co świadczy o jego inicjatywie, ale również wykazanie się darem przekonywania, aby w zależności od sytuacji nakłonić wytwórcę do współpracy bądź w subtelny sposób, w przypadku niezgodności z przyjętą konwencją artystyczną, przekazać zastrzeżenia.

Większość wykonywanych przez etnografa czynności związana jest z łatwością wypowiadania się w mowie i piśmie, gdyż oprócz złożenia dokumentacji, badacz przekazuje swe wyniki w formie referatów na sympozjach, artykułów w czasopismach branżowych i wykładów uniwersyteckich.

Wymagania fizyczne i zdrowotne

Praca etnografa zalicza się do prac lekkich. Nie ma bezwzględnych przeciwwskazań zdrowotnych przy podjęciu pracy, ważna jest jednak ogólna sprawność fizyczna i wytrzymałość przy wykonywaniu prac terenowych.

Osoby realizujące swe zainteresowania kulturami grup etnicznych zamieszkujących rejony świata o odmiennym klimacie i trudnych warunkach codziennego bytowania, nie mogą cierpieć na schorzenia związane z niedomaganiem układu krążenia, przewlekłymi chorobami układu pokarmowego i cukrzycę.

Istotna dla etnografa jest dobra sprawność narządu wzroku i dotyku, ze względu na kontakt z obiektami wytwórczości artystycznej, oraz dobry słuch i brak zaburzeń artykulacji w przypadku dokonywania wywiadów i prowadzenia wykładów.

Z tych też powodów nie mogą pracować w zawodzie osoby niepełnosprawne-niewidome, głuchonieme czy z dysfunkcją ruchów kończyn górnych. Natomiast teoretykiem, naukowcem pracującym w instytucie, muzeum lub na uczelni może zostać osoba z dysfunkcją kończyn dolnych, a nawet poruszająca się na wózku inwalidzkim, jeśli w danym budynku nie ma przeszkód technicznych.

Warunki podjęcia pracy w zawodzie

Do podjęcia pracy w zawodzie etnografa konieczne jest ukończenie studiów wyższych na wydziale etnografii/etnologii.

Nie są wymagane dodatkowe kwalifikacje, natomiast pożądana jest znajomość czynna chociażby jednego z języków kongresowych i mile widziana jest umiejętność obsługi

komputera.

Możliwości awansu w hierarchii zawodowej

Wszystkie reprezentatywne dla etnografa miejsca pracy posiadają formalne struktury awansowania, co daje szerokie możliwości osiągania kolejnych szczebli w hierarchii zawodowej. Przykładowo, w muzealnictwie można dojść od asystenta przez adiunkta, kustosza i kuratora galerii do stanowiska dyrektora. W instytutach i na uczelniach wymagane jest zdobycie stopni naukowych, aż do profesora zwyczajnego włącznie, koniecznych do objęcia coraz wyższych funkcji kierowniczych, takich jak dyrektor instytutu, dziekan wydziału, rektor uczelni.

Możliwości podjęcia pracy przez dorosłych

W zasadzie nie ma przeciwwskazań do podjęcia pracy przez dorosłych mających odpowiednie wykształcenie i stan zdrowia, z małymi wyjątkami. Dotyczą one osób dozorów etnograficznych, gdzie ze względu na intensywną pracę terenową preferowane są osoby młodsze, mające około 30 - 35 lat, o dobrej sprawności fizycznej, łatwo znoszące częste podróże, niekiedy do miejscowości położonych na słabo funkcjonujących szlakach komunikacyjnych. Także na stanowisku instruktora zespołów tanecznych i teatralnych chętniej widziane są osoby młode, do około 35 roku życia, sprawne fizycznie, z dużym potencjałem energii.

Możliwości zatrudnienia

Informacje będą sukcesywnie uzupełniane.

Zawody pokrewne

archiwista

kulturoznawca

dziennikarz

socjolog

historyk

bibliotekarz

Polecana literatura

Informator Katedry Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Warszawskiego, wydawany corocznie, dostępny w sekretariacie Instytutu, 00-332 Warszawa, ul. Oboźna 8, tel. 26 65 23

COGITO, Szkoła, Matura, Studia, Życie, dwutygodnik wydawany od września do czerwca plus jedno wydanie wakacyjne, dostępny tylko w nielicznych kioskach, bibliotekach, ale także w redakcji: Warszawa, Al. Stanów Zjednoczonych 51, tel. 10 00 21, wew. 249

Polska Sztuka Ludowa. Konteksty. Antropologia Kultury, Etnografia, Sztuka, kwartalnik, wydawany przez Instytut Sztuki PAN: 00-238 Warszawa, ul. Długa 26/28, tel. 31 32

